

Ryty i malowany maswerk na elewacji zakrystii bazyliki Mariackiej w Gdańsku

W 2018 roku poddano pracom konserwatorskim gotycki fryz z rytym i malowanym maswerkiem znajdujący się na wschodniej elewacji zakrystii świątyni Mariackiej w Gdańsku. Umieszczony był wysoko; jako wieńczący ścianę, nieznacznie zagłębiony w grubości muru i ograniczony od dołu wysuniętą warstwą cegły (górną granicą fryzu uległa przekształceniu w czasie nowożytnej nadbudowy ścian obwodowych zakrystii).

Fryz składał się z rzędu stykających się ze sobą rozet, z których każda wypełniona została trzema rybimi pęcherzami wirującymi wokół trójliścia wpisanego w trójkąt. Oryginalność zastosowanych we fryzie rytów dostrzegła już jego odkrywczyni – konserwatorka dzieł sztuki – mgr Elżbieta Przebirowska. Zauważyła, że każda rozeta jest przesunięta/ przekreślona w stosunku do osi rozety poprzedzającej ją – a więc, że nie mamy do czynienia z „biernym” powtarzaniem szablonu, ale z jego twórczym modyfikowaniem. Pomysłowe przesunięcie nadało fryzowi oryginalny charakter, a stosunkowo prosty motyw podstawowy sprawił w efekcie końcowym wrażenie bardziej dekoracyjnego.

Ryte i malowane dekoracje maswerkowe to motyw często pojawiający się w ceglanej architekturze gotyckiej Europy Północnej (tak sakralnej jak i świeckiej), także na terenie dawnego państwa zakonnego w Prusach (ziemi chełmińskiej, Warmii, Pomorza Gdańskiego), a dalej na południe - także Mazowsza, Śląska i Małopolski. Na Pomorzu Wschodnim obfitość i różnorodność tego typu dekoracji elewacji jest godna szczególnej uwagi. Także przykład z kościoła NMPanny powinien być odnotowany w katalogu maswerkowych rytów w architekturze regionu. Nie jest on odosobniony. Analogie dla fryzu gdańskiego wskazać możemy w kamienicy przy ul. Szczytnej 21 w Toruniu, czy w rozecie maswerku z przypory kościoła pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Toruniu. Ich cechą jest dynamiczność - wirowanie rysunku i geometryzacja form (tzw. „trójkąty sferyczne”). Cechy te mogą wskazywać, że dekoracja z zakrystii kościoła Mariackiego w Gdańsku powstała w 1. poł. XV w.

Maswerki ryte i malowane we fryzach, płycinach, blendach wykonywano w mokrym tynku. Kładziono tynk jako stosunkowo cienką powłokę (niekiedy ryty wykonywano tylko na warstwie wapiennej przecierki). Powierzchnia tynku była starannie zacierana metalową kielnią. W ten sposób próbowano uzyskać równą i gładką powierzchnię, korygującą w pewnym stopniu nierówności ceglano-podłoża. Przy tworzeniu rytów posługiwano się

cyrklem i liniałem, bądź szablonem (z pergaminu/skóry, deski). Dekoracja zakrystii NMPanny w Gdańsku, na co wskazuje Elżbieta Przebirowska, wykonana została prawdopodobnie za pomocą tej drugiej metody - szablonu, który odcisnięto w mokrym tynku lub wspomozono się nim przy wstępnym rozrysie rozetowego motywu. Dzięki tej technice łatwiej było dopasować wzór do wielkości/długości fryzu. Na przygotowany tynk, z naszkicowanym rytym maswerku, nanoszono warstwę malarską, stanowiącą o ostatecznej postaci dekoracji. Na przestrzeni czasu była ona zróżnicowana, podporządkowana konwencjom stylowym i modom; najczęściej dwu- lub trójbarwna. W przypadku fryzu świątyni Mariackiej w Gdańsku zastosowano białe/kremowe laskowania na czarnym tle. Takie rozwiązanie kolorystyczne z pewnością wyróżniało fryz z czerwonego lica muru zakrystii i kościoła.

Odnosząc się do decyzji o rekonstrukcji mariackiego maswerku na podstawie zachowanych rytów należy ocenić prace bardzo pozytywnie. Właściwie odczytane zostały zasady konstrukcji tego typu ornamentu; niuansy zmiennej grubości laskowań, zasada ukrywania linii pomocniczych rysunku, gama kolorystyczna z użyciem odpowiednich pigmentów. To wyróżniający się przykład prac konserwatorskich przy rytym i malowanym maswerkach, które coraz częściej odzyskują należne im miejsce w widoku bryły architektonicznej gotyckich budowli regionu. Niestety często pojawiają się też błędy w interpretacji zachowanych rytów, np. w przypadku konserwacji maswerków rytym i malowanym na elewacji kościoła św. Brygidy w Gdańsku linie pomocnicze odczytano w sposób dosłowny - jako część widoczną maswerku, co zafałszowało jego oryginalną, pierwotną postać.

Biorąc pod uwagę historię Gdańska, zniszczenia substancji zabytkowej w czasie II wojny światowej, każdy średniowieczny fragment przeszłości miasta powinien być poszanowany i poddany pracom konserwatorskim. Konserwacja i rekonstrukcja rytym i malowanego maswerku z elewacji zakrystii bazyliki Mariackiej w Gdańsku jest dobrym, bardzo poprawnym przykładem takich działań.

dr Michał Kurkowski

Ustalenia i wnioski bazują na studiach Autora (monografia: *Ryte i malowane dekoracje maswerkowe w architekturze średniowiecznej na terytorium ziemi chełmińskiej studium typologiczno-formalne*, T. 1-2, Toruń 2017) - oraz na badaniach prowadzonych w ramach stypendium z budżetu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (nr projektu: 137275/19, pt. *Katalog rytym i malowanym maswerków ze szczytów gotyckiej architektury na terenie Warmii*).